

Breve fra Karen Grau * Johansen Hellesøe

På nordvestspidsen af Als, vest for Holm, boede i 1700-tallet en mand ved navn Peter Petersen, i daglig tale sikkert kaldt for Hellesø, for den nærmeste nabo til denne mand var den hellige sø, hvorom sagnet beretter, at der på bunden af den, skal ligge en guldkaaret. Ejendommen hvor de boede bærer stadig navnet Hellesøhus. Noget af det første vi hører om denne familie er, at Peter Petersen (Hellesø) i 1733 ofrede et lam til præsten. Senere overtog en sønnesøn med det samme navn Hellesøhus, og han blev i 1793 gift med en Anna Johansen fra Oldenor. Af deres 7 børn skal vi her kun beskæftige os med den næstældste, Johan Petersen Hellesøe, født den 7. november 1795. I 1827 blev Johan gift med den 30-årige Karen Grau fra Holm og samme år købte han naboejendommen Hellesøbjerg eller Hellesøhave som den hedder i dag.

I ægteskabet kom der ingen børn og Karen Hellesøe døde i 1829, kun 32 år gammel. Året efter blev Johan Hellesøe gift igen, en 18-årig pige fra Holm ved navn Kirstine Petersen blev hans anden kone, og i dette ægteskab blev der født 6 børn, 3 drenge og 3 piger. Den første kone, Karen, var ikke glemt, og for at mindes hende kom to af pigerne i det andet ægteskab til at bære hendes navn. I 1838 fødtes en lille Karen Johansen Hellesøe, men hun døde allerede i 1841 da hun var 3 år. I november 1843 kom igen en lille Karen til verden, men der skete det tragiske at kun 4 måneder efter fødslen døde moderen Kirstine Hellesøe, og den lille Karen kom ikke til at overleve sin mor i lang tid, kun 10 måneder gammel blev hun i september 1844 nedsat i den samme grav som sin mor.

For anden gang var Johan Hellesøe blevet enkemand, men et år senere, i september 1845, blev han gift igen, og denne gang hentede han sin kone i Sønderskov, nemlig Anna Cathrine Friedrichsen Greisbjerg fra gården Greisbjerg, det nuværende Lønsømadevej 15. Johan Hellesøe var på det tidspunkt knap 50 og hans brud 21 år.

I løbet af de næste 6 år blev der født 4 børn, 2 drenge og 2 piger, og den yngste af dem, en pige, født den 16. maj 1851, fik igen navnet Karen, og hun har ikke været så skrøbelig som sine forgængere med det samme navn, for hun nåede at blive 95 år, og det er overvejende hende som det følgende kommer til at handle om.

Bortset fra de oplysninger som kirkebogen kan give, er det ikke meget vi ved om de generationer som gik forud for vore forældres, men om Johan Petersen Hellesøe er der bevaret en lille historie:

Under krigen med Preussen i 1864 kom der indkvartering af soldater i Holmskov. Officielle kilder siger at Hellesøgaard var hovedkvarter for omegnens danske styrker, en anden samtidig kilde fortæller at hovedkvarteret var på Hellesøhave. Men uanset om de har opholdt sig det ene eller andet sted, så skete der det, at en af Johan Hellesøe's piger blev forelsket i en soldat. Da faderen opdagede denne forbindelse gik han til håndgribeligheder over for pigen, og hun fortalte senere at "han slog mig og slog mig, og blev ved med at slå, og vi var endda så glade for hinanden". Den pige der her er tale om var Karen Hellesøe's søster, Kirstine, som senere blev gift med Christen Jepsen Grau fra Brønd.

Den 3. april 1874 fortæller kirkebogen at Karen Hellesøe er blevet gift med sin 33-årige morbror, Johan Greisbjerg. Ved brylluppet betegnes Johan Greisbjerg som sømand, medens han et års tid senere betegnes han som kaptain. Nogle måneder efter brylluppet, den 6. juli 1874, fødtes ægteparrets eneste barn, en dreng som fik navnet Frederik Greisbjerg.

De nygifte har åbenbart haft planer om at slå sig ned i det fremmede, for et godt års tid senere, i efteråret 1875, rejste Karen sammen med sin søn til Valparaiso i Chile, for der at møde sin mand. Præsten i Nordborg havde en notesbog, hvori han noterede hvad der var specielt for de forskellige familier i hans menighed, og vedrørende familien Hellesø, skrev han at Karens mor "på grund af datterens rejse er blevet svagelig", og det var vel ikke så mærkeligt, en afsked for at rejse til Amerika, var i de fleste tilfælde en afsked for livet.

Datoen for deres afrejse kender vi ikke, ej heller ved vi hvilken rute de fulgte, men vi ved at rejsen foregik ombord på handelsskibet "Ida Maria" fra Hamburg, ført af kaptain Köller. Ombord på skibet var desuden kaptainens kone Theresa, en kone som de rejsende kom i nær forbindelse med.

I sommeren 1876 kom "Ida Maria" til Valparaiso, og her fik Karen den forfærdelige meddelelse at hendes mand, kaptain Johan Greisbjerg, fører af handelsskibet "Lizzy", var forsvundet på søen i september 1875.

"Lizzy" var sejlet ud af havnen i Valparaiso den 1. juni med en last til Tquique. Den 25. august, havde skibet forladt Puerto-Montt for at sejle til Ancud som det forlod igen den 9. september, lastet med bygningstømmer, bestemt for Valparaiso. Siden den tid havde der ikke været noget livstegn fra skibet, men i farvandet ud for Ancud var der fundet adskillige genstande, bl.a. en båd, et ror, en del af kahytten samt meget træ, som stammede fra "Lizzy", men af besætningen var der intet spor. Johan Greisbjerg har muligvis allerede været død på det tidspunkt da hans familie forlod Als.

Karen har været i en ulykkelig situation, alene på den anden side af jordkloden med en 2-årig dreng, men hendes nære kontakt med ægteparret Köller er kommet hende til gode, og da "Ida Maria" den 2. november 1876 igen forlod Valparaiso for at sejle til Europa, var det med Karen og Frederik Greisbjerg om bord.

Hjemturen tog 8 måneder, først i juni det følgende år anløb skibet Hamburg. Et barnebarn af Karen har fortalt, at hun på sine gamle dage gerne ville fortælle om denne dramatiske tur til Sydamerika.

Hvad hun har foretaget sig efter at være kommet tilbage, ved vi ikke og der går nogle år førend vi igen støder på

hendes navn, men hun har opholdt sig her i Holm, for sønnen Frederik Greisbjerg kom senere til at gå i Holm Skole.

Ved udskiftningen i 1771 tilfaldt halvbolet Tinghøjgård, den 31-årige Jeppe Grau som senere overlod ejendommen til sin søn Christen Jepsen Grau, og igen omkring 1840 kom en ny generation til, nemlig sønnen Jeppe Christensen Grau som var gift med Kirstine Christensen fra Augustenhoff.

I dette ægteskabet kom der to drenge, Christen, født 18.juni 1846 og Jørgen, født den 17.august 1848.

Christen blev i 1866 gift med Kirstine Helleøe, en søster til den tidligere nævnte Karen. Det samme år overtog han ejendommen, mens Jørgen, som havde et anstrengt forhold til preusserne, tog til Amerika hvor han opholdt sig så længe at han nåede at blive amerikansk statsborger. Nogle gamle papirer fra 1876 og 1878 viser at Jørgen på det tidspunkt var bosiddende i Hayward, Alameda County, Californien, men på et eller andet tidspunkt, i hvert fald inden 1882, er han vendt tilbage hertil landsdelen, og har fået nær forbindelse til sin svigerindes søster, enke Karen Grejsbjerg. Vi finder deres navne i kirkebogen fra 1883, den 27 maj skriver præsten:

"Døbt Johan Grau, (uægte) født den 19.April 1883.

Mor: Karen Grejsbjerg, Holmskov, Enke efter Sømmand Johan Johannsen Grejsbjerg.

Jørgen Grau i Holmskov har vedkjendt sig at være Fader til dette Barn og har forlangt at det skulle døbes med hans Stamnavn."

Som nævnt var Jørgen Grau ikke så gode venner med preusserne, men de lod dog ham være i fred efter hans tilbagekomst fra Amerika, indtil han købte en ejendom på Løjt, det har åbenbart været for meget, for i en gammel dagbog fra 1884 noterede Claus Madsen under den 25.april: "Jørgen Grau der købte Eindom i Kassø, fik Besked at forlade Landet"

Hvor hurtig denne udvisning skulle effektueres ved vi ikke, men meget ofte var tidsfristen kun nogle få dage, for Jørgen Graus vedkommende gik det så hurtigt at han ikke nåede at blive gift med sit barns mor. Først 5 måneder senere, den 29. september 1884, blev de gift, og det skete i Vonsild Kirke, på den anden side af Kongeågrænsen.

Efter brylluppet tog Karen Grau tilbage til Holm og Jørgen Grau rejste til staterne, og her fik han senere selskab af sin brorsøn Jeppe Grau, som rejste over Atlanten i foråret 1885, på et tidspunkt da han var knap 17 år gammel.

Hvad der skete i den næste snes år, kan vi forsøge at danne os et billede af ved at se i nogle gamle breve som er bevarede fra den tid.

Det første af de breve som vi kender er skrevet i Salinas den 9.august 1885, det er skrevet af Jørgen Grau til sin kone og her lader han hende vide at han har pagtet 300 acres land som han skal overtage om kort tid. Der er ingen besætning, så han skal selv købe heste og alt andet han skal bruge. Han beder hende om at sende 3000 mark, og udtaler håbet om at hun og børnene kommer over til ham næste forår.

I det samme brev sender Jeppe Grau en hilsen til sine forældre, og det er muligvis det første brev han sender hjem efter sin ankomst til Amerika, for her fortæller han lidt om rejsen, bl.a. at turen kom til at koste 290 mark, og at han ikke var søsyg. Han fortsætter: "Jeg lære engelsk hurtigt og jeg kan tale meget til dem, saa det er bedre end det var den første Uge:"

Den 16.februar 1886 er der igen et brev fra Jeppe, det er skrevet i Gonzales, han arbejder hos en mand som hedder P. Erikson, og her får han en løn på 100 \$ om året, og så må han tage en saddehest så tit han vil. Han fortæller at kineserne bliver udjaget af alle omegnens byer, eller også bliver arbejdet taget fra dem. Han ser åbenbart frem til at hans tante og hendes børn skal komme, for han skriver:

"Nu vare det jo ikke saa længe før Tante og Børnene komme til os. Er der nogen der kommer med Tante, eller er de kloge nok til at blive hjemme, for her er ikke meget at komme efter. Dette Aar bliver der Arbeide nok thi vi har faaet megen Regn og kornet staaer godt. Den første Hvede vi saaede er omtrent 2 Fod høj og Byg det samme".

En af de første dage i maj 1886 tog Karen Grau og hendes to børn, den 12-årige Frederik Greisbjerg og den 3 år gamle Johan Grau, afsted fra Holm for at rejse til Amerika. Medens hendes første afrejse er foregået over Hamburg, gik turen denne gang over Esbjerg, en lille dansk by med under 3000 indbyggere. Her kom de ombord på et skib som førte dem til Newcastle, og så gik det videre med toget til Liverpool, og herfra sendte de brev hjem til Holmskov. Frederik skrev til sin kusine:

"Først kom vi til Esbjerg, her var der mange danske Faner at see. Ellers var den Stad just ikke pragtfuld. De kørte os til Skibet for at reise til Newcastle. Ved hver Side i Skibet var en Gang, ved hver Side af den stod Sengene, den ene over den anden. Om Morgenen fik vi Kaffe og Brød, om Middagen Bygssuppe, Kartoffler og Oxesteg med megen Sovs, om Aftenen Thee og Brød. Vi sejlede afsted Torsdag Kl. 4 og landede i Newcastle Lørdag Nat Kl. 2. Saa kom vi med Toget og reiste gjennem mange Tuneller under Jorden. Toget her gaar anderledes end i Danmark, thi vi kjørte til Liverpol i 6 Timer. See paa Englands Kort, saa kan du gjøre dig et Begreb hvor hurtigt det gaar."

Hans beretning suppleres af Karen Grau:

"Hvad jeg har seet i England vil jeg ikke fortælle, thi jeg mangler Sjeni til at nedskrive mine tanker, men jeg vil

fortælle Eder at noget smukkere har jeg ikke seet som mellem Nykastle og Liverpol. Det var regndig den Dag og Græsset stod saa langt og det nyopkomne Korn var saa vidt og saa de mange smukke Skove og Byer, det maa virkelig gøre et behagelig Indtryk. Vi kom hertil om Aftenen Kl. 10, der var da to Herrer som hentede os paa Banegaarden, 1 gik foran, 1 ved Siden og H. bagefter og vi hvar 2 i Haanden paa hverandre og saa svedte de 3 Herre endda for at holde os sammen mere end nogle Kreaturdrivere, saadan som det vrimlede paa Gaden, man maatte formelig skubbe sig igjennem, af og til blev der gjort holdt for at see om vi var med Alle."

13 dage senere, lørdag den 22.maj, sendte Karen et brev fra New York til sin søsterdatter, Kjestine J. Grau, og her fortalte hun at

"Vi er nu lykkelige ankommen til Amerika, vi kan sige at vi har haft en lykkelig Reise. Vi havde Tykning 1½ dag, da var jeg ængstelig, ellers er alt godt. Vi kom i Havn Torsdag Aften, og i Land igaar Middag, nu er vi her paa det skandinaviske Hotel og hvile ud, vi komme vist paa Reisen igen i Eftermiddag. Du skulde blot have seet hvo F. kunne vadske op for mig paa Reisen, jeg har haft megen Nytte af ham. Jeg har kun lille Tid thi vi skal nu ud for at købe Bellet. Naar I faar dette Brev, haabe jeg at være ved din Onkel, nemlig næste Søndag."

Der er desværre ingen breve som beskriver rejsen tværs over Amerika, men de må være nået velbeholdne frem til Jørgen Graus ejendom i Salinas i Californien, hvor også Jeppe Grau opholder sig, eller i hvert fald jævnlige kommer. I et brev fra den 18.juni fortæller Karen at Jeppe har det godt, men at han ikke er så fed som før, nu passer hans tøj ham, samtidig fortæller hun at Frederik skal i lørdagsskole i kirken, og tilføjer at det er den eneste kristendomsundervisning børnene får. I rigtig skole skal han starte den 19.juli.

Foruden at drive sin eget landbrug har Jørgen Grau haft anden beskæftigelse, så det sker tit at han ikke er hjemme. En eftermiddag har Karen og børnene været ude for at se hvad han laver:

"Jeg kan nu rigtig fortælle dig hvad min Mand bestille, han renser i en Bæk som løber fra en udtørret Søe og mange Mile ud af Landet, deraf har han et vis Stykke at see efter. Hovedgrøften er omtrent 6 Al dybt og belagt i Bunden med Brosten, han gaa der i et par store Vandstøvler. Jeg er glad for at han arbeide der, thi skulle han ud i Høsten, som nu er i Fart, saa skulle jeg ligge ene om Natten."

Videre i det samme brev fortæller hun lidt om tjenestefolkene i Amerika:

"Enhver er saa at sige sin egen Herre, om Eftermiddagen kan Pigerne sætte sig i Gyngestolen eller tage Stadsen paa og gaa ud at spadserere, thi her blive ikke tænkt paa om der er Hul paa Strømperne, om Kniplingerne er gaaet fra Forklædet om Ærmet er 2/3 fra Trøien o.s.v., naar blot de har Armbaand, Ringe, Stiknaale, fin Hat paa og Hovedsagen er at gaa saa stolt som du eiede Millioner. Karlene kan ogsaa tage en Frihed naar de vil."

Den 2.december 1886 er Jørgen Grau blevet meget syg, for i et brev fra den 14.december fortæller Frederik Greisbjerg at der har været meget at se til, med at hente læge, gå på apoteket og hjælpe mor i huset, men tilføjer han, nu er han snart rask igen og kan sidde oppe i "an hour" - langsomt siver det engelske sprog ind i det danske.

Lidt vemodigt slutter han brevet:

"Kjære Kjesten, nu staar den glade Juul for Døren for os alle, og jeg mindes, og takker baade dig og dine Forældre for de mange glade Juledage I havde beredt mig, iaar vil vist alt gaa uden mig, saavel Juul som Nytaarsløier. I Staden er der nok Lyst med Juletræ og Bal, men da vi boer saa langt ude paa Landet og ere ene, med undtagelse af en deutscher Nachbar, und ich keine Lust hat, so kan ich nicht sehen, womit ich mich freuen soll".

Som man ser, er den tyske undervisning fra Holm Skole ikke glemt, men man kan undres over at Fredrik behersker det danske sprog på den måde han gør, det eneste danske skolefag han har haft, har været religionsundervisningen.

Den 12. januar 1887 fortæller Jørgen Grau at han har været syg i omtrent 7 uger og at han får 1 Dollar om dagen fra Odd Fellow foreningen. De er endnu ikke blevet færdig med at pløje og der er slet ikke blevet sået noget korn endnu.

Men kornet må være kommet i jorden, for den 17. marts fortæller han at kornet står godt og han tænker at det bliver et godt år. Samme dag som han skrev, har han plantet omtrent 6 skæpper kartofler og lidt mais og endvidere har han plantet 60 frugtræer, æbler, pærer, blommer og mandler.

Han takker sin bror for de penge, 496,32 dollars, han har modtaget.

"Jeg kan ogsaa lade eder vide at vi Rigtig forstod eders Brev og Regning, jeg takke eder derfor mange gange. Disse Penge kom helt Uforventet, men du kan tro at de kom mig tilpas. Jeg betalte straks 300 Dolars af min Gjæl."

Hvad det er for penge der her er tale om, kan man kun gætte på, måske det er en arv.

I samme brev fortæller Jørgen Grau at han købt 3000 pæle til at indhegne sin jord med og han regner med at få yderligere 3000 i næste uge. Det er pæle som er udkløvet af store træer og de er omtrent 3 tommer i diameter. Pælene koster 26 dollars for 1000 stk., "foruden Brædde og Søm, saa du kan tro kjære Broder at det koste mig meget at faa vor Plas gjort istan, men det kom nok alt med Tiden, naar jeg Blot maa Beholde Sundhed, men arbeide haardt, det kan jeg ikke endnu".

Midt i juni er der brev fra Karen Grau som takker sin familie og specielt sin mor for alt det gode som de gør for hende:

"Jeg seer at det store Vand og lange Landstrækninger som er imellem os ikke har bragt Eder til at glemme mig og min Familie. Jeg skal heller aldrig, saalænge Gud forunder mig at leve, glemme Eder."

Om livet på farmen fortæller hun:

"Vi har nu alt vores Hø i Stakke og en Del har vi indkjørt, vi havde 230 Stakke godt Hø. I næste Uge skal vi maaske til at høste, vi skal leie til alt vores Høstarbejde, da vores Plads er for lille til selv at holde Maskine. Vi skal have vores Nabor til at høste, og de kjøre saa Kornet Sammen og sætte det i Hæs indtil vi leie en Tærskemaskine som gaar rundt til Alle og tærsk Kornet. Jørgen har tænkt paa at gaa ud i Høsten, han kan faa Arbeide ved ham som skal høste for os, da han gaar rundt hele Høsten. Min Mand skal sætte Hæs, det giver den mindste Løn, men det er ogsaa lettere Arbeide, og da Jørgen ikke er saa stærk tror vi det er bedst for ham. Herhjemme er nu ikke saa stort at bestille og naar vi blot er raske kan jeg og Drengene nok bestyre Farmen. Frederik er fri for Skole nu for en lang Tid, saa han skal til at kalke Høsehuset og maaske Laden ogsaa, saa faar han da noget at bestille til Tidsfordriv. Jørgen og Frederik er ved at kjøre Hø ind. Kl. er nu 4, saa skal jeg ud at fodre Hønsene. Vi har nu omtrent 200 med stort og smaat, for 14 Dage siden solgte vi 8 Kyllinger til ½ Doll. Stk., om 14 Dage har vi 12 mere at sælge og saa fremdeles til Dec. saa jeg har da ikke padset Hønsene forgjæves".

Lige som i et tidligere brev kommer hun ind på moden i Amerika:

"Den bedste Mode her i Cal. er at man ikke sætte Pengene i mere Tøi end man har Brug for. Drengene og Karlene kan gaa til Byen om Søndagen i et Par blaa Buxer og en gammel Hat, jo, i vilde undre Eder hvis i saa hvilke Klæde endog de danske Karle møde i."

Den 7. juli 1887 skriver Frederik Greisbjerg til en kusine og fortæller at han har meget at lave og næsten ikke kan finde tid til at skrive til familien men lover at det nok skal blive bedre når hans mor igen er rask, og tilføjer han: "Igaar Eftermiddag paa min Fødselsdag var jeg fri en halv Time, da skrev jeg til Jeppe". Grunden til at der er så meget at lave, skyldes at hans mor et par uger i forvejen har fået tvillinger og hans far hver morgen må stå tidligt op for at gå på arbejde. Han fortæller:

"Fader gaar paa Arbeide om Morgen Kl. 4½ og kommer hjem ved Lys, og nu i en Ugestid, kommer han end ikke hjem om Natten, saa skal jeg passe alt, nemlig 3 heste, 1 Føl, 2 Køer, 1 Kalv, 6 Svin og 200 Høns, og alt det skal jeg passe og fodre 3 Gange daglig. Jeg skal ogsaa malke og skære Mais til Køerne og saa tillige gjøre Ærender. Vi har en Tjenestepige men de bestille ikke noget uden for Huset."

Den 5. august 1887 er Jørgen Grau blevet færdig med høsten og nu lader han familien i Holmskov vide at Karen den 23. juni har fået tvillinger, en dreng og en pige. Børnene skal hedde henholdsvis Jeppe og Krestine Anide. Selv om han mener at det vil blive lidt besværligt for dem, skal det nok gå hvis blot de må beholde sundheden.

Om høsten oplyser han, at han fik 1197 sække byg a 103 pund, de 477 sække kom fra hans egen jord og 720 sække fra noget pagtjord, i pagt skal han betale 240 sække byg, så der tilbage til ham selv er 957 sække, og med hensyn til prisen fortæller han, at han er blevet budt 85 cents pr. 100 pund. I det sammen brev sender Karen en kort hilsen til sin søster og svoger i anledning af, at der ogsaa i Holmskov er sket en familieførelse:

"Vi Lykønsker Eder med Eders lille Karen Line. Gud give hun maa blive stor og god, sig selv til Gavn og Eder til Glæde paa Eders gamle Dage."

I et brev fra den 22. august fortæller Karen at de i går har haft et rigtigt barselsgilde, "De dansede Riil."

Det synes som om at Jørgen Grau er godt tilfreds med tilværelsen i det fremmede, i et brev fra den 10. april 1888 fortæller han at de nu har 4 køer, de 2 har han købt dagen i forvejen, for den ene måtte han betale 25 og for den anden 30 dollars. I haven står det godt til: "Vi har faaet Ny Kartofle for nogen Tid siden, jeg skal nu have Kartoffel Jordan Pløiet og saa Skal der Planter Mais. Jeg har 1 Ager med Mais, 1/4 Ag med Sokke Rødde og saa har jeg Gulerødde, Rongkelroer, Kaalrabi og Jordæble og 1/4 Ag med Kartofle, vi har Mais som er over 2 fod høi, den faar Køerne af 1 Gange om Dagen, ald min Byg staar saa godt som jeg kan forlange, jeg skal nu snart til at slaa Hø."

I det samme brev beder han sin bror fortælle sig, hvor stor deres kærne er og i det hele taget om hvordan kærnen er indrettet.

Karen Grau beder i et brev fra den 5. juli 1888 familien tilgive at hun er så sløj til at skrive men "jeg beder Eder at undskylde mig, da jeg har saa meget at bestille, og naar jeg om Aftenen tager lidt Sytøi eller en Avis i Haanden, saa falde jeg straks i Søvn. Jørgen skal nok skrive naar han er færdig med Høstarbeidet, han gaar om Morgen Kl. 4 og komme ikke hjem før 8½, han sætte Kornhæs, men har alligevel 3 Heste at padse af dem som gaar for Høstmaskinen. Vi er omtrent Alle raske, dog klage Jørgen af og til over Smerter i Siden."

Frederik Greisbjerg benytter lejligheden til at sende en hilsen til sin kusine og sin bedstemor:

"Det er nu i den travle Tid. Vi vente Tærskemaskinen for at faa vort Korn aftærsket. Du skrev, kjære Kjesten, om jeg ikke var kjed af at gaa i Skole, det er jeg rigtignok ikke (you bet not), det er min bedste Fornøielse thi vi leger af alle Kræfter, selv Læreren leger med. Og saa har man ikke Munden tilbunden som hjemme, man siger frit ud til Læreren hvad man vil."

I september 1888 sender Jørgen Grau en fødselsdagshilsen til "min lille pige i Holmskov" og udtaler ønsket om at hun vil komme til Amerika når hun er blevet ældre, for skriver han: "hjemme i det Christelige Tyskland bliver Tiderne snart for Braaget, da Børnene nu ikke skal lære andet end Tysk." Høsten i Amerika er færdig, foruden hø, har han høstet 609 sække byg på 24 acres, byg koster 65 cents pr. 100 pund, hvede 135 cents og kartofler 75 cents og æg koster 28 cents pr. dusin. I høsten har han tjent omtrent 78 dollars. Den 29. september skal de til bryllup hos en A.

Grau, og de har bestemt at de i bryllupsgave vil give en fire måneder gammel kalv og et dusin unge høns.

Karen Grau skriver i det samme brev: "Både du og Moder har skrevet om Drengenes Portræt, men F. har ikke tjent stort endnu da han gaar i Skole hver Dag, og Billederne er dyre her, de koste 3 Doll. for ½Dus, jeg kan ikke nægte jeg ønske selv at faa Alle aftaget, men der er saa meget Andet vi skal have først, og saa bliver det ved med at slide.

I maj 1889 skriver Karen til familien på Als, at selv om det er Jørgen's tur til at skrive, er hun nu nødt til det, for om dagen har han ingen tid og om aftenen er han træt. Hun fortæller at drengene følges til skole hver dag, Johan som nu er blevet 6 år, taler og læser godt engelsk, men dansk vil han ikke lære. Af brevets indhold kan vi skønne at knægten har haft et godt forhold til sin lærer som han af og til går tur sammen med, og så har de åbenbart fortalt hinanden historier. Om morgenen er Frederik hønsepasser, om eftermiddagen ser Karen selv til dyrene, arbejdet tager en halv time hver gang, men, skriver hun, det er et arbejde som lønner sig godt, i 1888 har de haft en indtægt af hønsene på 203 dollars og 90 cents.

I august 1889 ser det ud til at Jørgen Grau er borte fra ejendommen for et stykke tid, han har sikkert været på høstarbejde, for Karen fortæller at Johan går til skole hver dag og det skal hans bror Frederik også når hans far kommer tilbage.

Juledag 1889 sender Fredrik Greisbjerg sender nogle linier til sin onkel og til "min kære kusine", og her fortæller han at de for 14 dage siden har slagtet en gris som vejede 330 pund, samt en 10 måneder gammel tyr som i længere tid er blevet fedet med malet byg. Iøvrigt består besætningen nu af 8 halvvoksne svin, 5 køer, en kvie og 3 kalve. Den danske menighed skal have stort juletræ i kirken, to koner går rundt og indsamler små pengegaver, som bruges til at købe sukkergodt og legetøj til børnene. Endvidere er der hos købmanden opstillet en kasse hvori der kan lægges små gaver, som senere køres hen til juletræet i kirken. Han slutter med at fortælle sin onkel at hundehuset ikke er færdigt.

Den 1. juni 1890 er det Karen som har fattet pennen, og her fortæller hun at hendes mand og børnene er er ved at samle det første hø, det er ikke så meget endnu, men om en uges tid vil det gå for sig med fuld kraft. Hun er alene hjemme sammen med sin svoger, Jeppe, der ikke er rask. Han har været 4 dage ved et bad, men det har ikke hjulpet på sygdommen, da det var for koldt, han er meget plaget af hoste og kan ikke godt skrive, men i denne uge skal han passe huset medens de andre luger og hypper bønner, så kan Karen selv komme med i marken og, tilføjer hun, "det er saa snart ligesom hjemme, naar vi gik hele Mandskabet ved at luge Gulerødder".

Forøvrigt har Karen fået 2 nye kjoler som kostede en dollar stykket, hun sender en prøve af den ene med i brevet.

Den 3. juli 1890 sender Jørgen Grau en lykønskning til sin "Kjære Broderdatter" i anledning af at hun er blevet forlovet, det må være Kjesten Jepsen Grau at denne hilsen er rettet til, hun er ved denne tid blevet forlovet med Hans Thomsen fra Staalbygge. Jørgen Grau fortæller iøvrigt at hele familien skal til Salinas i anledning af den amerikanske nationaldag, "der er stor Stas kan du tro, der er frit Spisen for alle og enhver".

Også Karen Grau sender en hilsen til forlovelsen, hun skriver bl.a.:

"Gud giver at Sundhed og Tilfredshed maa følge Eder paa eders Livs Bane, hvad enten den bliver lang eller kort. Det er 2 Ting jeg altid har bedet om for mig selv, og det er det samme jeg ønske dig".

Heldigvis var der ingen som kunne se hvilke tragedier der skulle ramme de nyforlovede.

I begyndelsen af 1891 er hele familien blevet ramt af sygdom, Bagriz eller Fluense, alle 7 har været sengeliggende på et tidspunkt, men skriver Jørgen Grau, det varede ikke så længe. I samme brev fortæller han at han har solgt 2 svin for 16 dollars og 30 cents og købt 4 små på 80 pund for 12 dollars og 40 cents. Hvis foråret bliver godt har familien planer om at bygge lidt til ved huset, et køkken og et sovekammer, for de har kun lidt plads.

Det næste brev vi har kendskab til, er skrevet i efteråret 1891, der er ikke angivet nogen dato, men det er skrevet efter den 13. august, den dato Jørgen Grau's brorsøn, Jeppe, døde. Som tidligere nævnt kom han til Californien da han var 17 år gammel og har i den tid han har opholdt sig i landet, haft en nær tilknytning til Karen og Jørgen Grau og det er hos dem, han kommer til at tilbringe sin sidste tid. Gennem nogle år har han ikke været rask og har i perioder ikke været stand til at arbejde, men har fået en god pleje hos sin familie. I april 1891 erklærer lægen at Jeppe er uhelbredelig syg, men om Karen har ladet denne oplysning gå videre til hans forældre i Holmskov, ved vi ikke og der er heller ikke opbevaret noget brev som fortæller at han er død, men der er opbevaret et udateret brev fra Karen til sin søster og svoger, hvor hun beder dem om ikke at sørge over Jeppe, "thi han har det godt, det kan dog i grunden ikke henregnes til Sorg naar Vorherre gaar ud i sin Viingaard og sige til en af sine tro Arbeidere: jeg seer du har arbejdet haardt og er træt, kom nu hjem til mig og jeg vil give dig hvile. Jeppe sagde aldrig, bed for mig at jeg maa være rask, men han sagde saa tidt, bed for mig at Enden maa være nær og ikke blive for haard, det gjorde jeg og Herren hørte vor Bøn, derfor skulle vi nu ogsaa være taknemlige."

Alle de praktiske ting i forbindelse med dødsfaldet tager Jørgen Grau sig af og i december sender han en uførlig opgørelse til Jeppe's forældre over hvilke indtægter og udgifter der har været. Kort før sin død har Jeppe sammen med sin onkel været hos advokat for at få oprettet et "instrument" d.v.s. testamente, i hvilket det bestemtes at hans far og mor i Holmskov skal arve hvad han måtte efterlade sig.

Beløbet som kom forældrene til gode udgjorde foruden rente, \$ 327,88. Disse penge bliver sendt ad et par gange, sidste gang den 20. januar 1893. Ved samme lejlighed lover Jørgen Grau at "sende Jeppe's Instrument, i kan jo nok faa en til at Læse det, men saa længe jeg havde Penge her af Jappes, saa vilde jeg ikke sende det Hjem i Tilfælde af at der

havde været nogen som havde Løst til at Læse det".

Om landbruget fortæller han, at han imorgen bliver færdig med at pløje for denne gang og han har sået 4 sække hvede, 1 sæk byg og 1 sæk sort havre, det sidstnævnte er beregnet til hø. Svinebesætningen udgør for tiden 16 små grise og 13 store som er omtrent 7 måneder gamle, samt 2 søer som er mor til dem alle.

I et brev fra juli 1893 skriver Karen at hun mellem linierne på søsterens breve, kan læse at det lakker mod enden for deres mor, Anna Kathrine Hellesø: "Det er jo vistnok det bedste for hende, og dog synes jeg det er tungt at tænke paa". Brevet er skrevet den 18. juli og på det tidspunkt havde moderen været død i 5 dage. Om sin dreng, Johan Grau som nu er blevet 10 år, fortæller Karen, at han kun ganske svagt kan mindes sin moster Kjesten, men han har jo heller ikke set hende siden han var 3 år. Hun slutter med at fortælle at de i "Overmorgen faar penge for vores Byg, omtrent 500 Dol".

I september 1893 skriver Jørgen Grau at han vil sende 3 billeder af deres ejendom, "et til eder, et til P.Sandvei og et til Sadleren i Ullerup, og det til P.Sandvei bede jeg dig om at lade en skøn Ramme omsætte og Glas, det Gjør ikke noget hvad det koste. Der er nok nogen Penge der hjemme af vores, som du kan Tage og Betale med. Du Skrev om Hvor meget en Binde og Høstmaskine kostede her, de koste fra 150 Do. til 185 Dolars, og en Græsmaskine koste fra 50 Do. til 75 Do. de skjære 4 Fod paa Gang, og der er nogen som Skjære 7 Fod paa Gang. De koste mere. Vi har havt et godt Aar i aar, jeg solgte Byg for 526 Do. 45 Cent, 525 Sægge, saa beholdt vi 99 Sægge for vort eget Brug, vi har ogsaa Solgt en del Kartofle, jeg kan fortælle eder at vi har Kjøbt 6 Acres Land i nærheden af Salinas By, det kostede 200 Do. pr Acre, naa vi engang blive Gamle Folk, saa vil vi Bo der, Men det vare nok lit endnu".

I oktober 1893 fortæller Karen at hun har foreslået sin mand at de bliver fotograferet, men han har svaret at deres ansigter er blevet for gamle og rynkede, og tilføjer hun, jeg tror nok at han har ret.

Iøvrigt har Jørgen Grau været syg, det kommer han selv ind på i det samme brev, da han skriver at han har det bedre nu end han har haft det i de sidste 2 år, men "Rask bliver jeg jo aldrig mere."

I foråret 1894 kom tvillingerne i skole, og i marts kan de selv skrive nogle linier:

"Jeg er nu kommet i Skole, jeg lære engelsk.

Jeppe Grau.

Jeg har en lille hvid Hund som hedder Si Pi.

Christine A. Grau."

I samme brev fortæller deres far at han "Imorgen skal til at Bøgge et Hønseshus. Det skal være 8 fod Bret, 12 fod langt og 6 fod fra Jorden og op til Taget, det Skal til at have Høns i naar de Udruge Kyllingene. Tak for Billedet af mit Barndoms Hjem, det ligne Godt."

Det næste brev der er opbevaret, er skrevet 4 år senere, i februar 1898, og her kommer Karen ind på skoleforholdene. Hendes søsterdatter Line, har i Holm Skole fået en præmie og hvis Line vil sende hende en afskrift af præmieopgaven vil Karen også sende en præmie, "det gør intet om det tysk, thi jeg er glad ved de Børn som lære godt. Der er ingen af vore Børn som kan saa meget, de faae ikke megen Skolegang, de har haft Ferie siden først i Debr. Dansk lære de slet intet. Anita har ellers stor Lyst dertil naar man bare havde en dansk Bog. Jeg kan hilse Eder fra Frederik, naar alting gaar vel for ham som hid indtil vil han blive færdig omkring ved d. 14 Mai 1899. Johan kan just blive færdig med at pløje til de begynde i Skolen, det er det 3die Aar han pløje, han kom tidlig med, han kunde ikke selv naa op paa Hesten og spænde for, men jeg maatte hjælpe ham. Nu er Jørgen temmelig rask og han kunde vist nok selv pløje, men han kan godt læste at være fri da han har Drengene. Vi haabe nu ogsaa at Eders Børn maa blive fri for Soldat, men er det modsatte Tilfældet, saa maa det jo være Guds Villie. Vi havde en So som fik 9 Grise, saa slog vi 2 ihjel fordi vi har nok og fordi vi ikke har meget Græs. Forholdene er forskellig fra derhjemme. Forleden var vi til Barselgilde, Jørgen stod Fadde, vi kjørte Kl. 1 og kom hjem 4½, det gaar rask her i Amerika."

Det næste brev som vi kender til, er skrevet den 20. januar 1903 og er bestemt for Karens søsterdatter Kjesten, gift Thomsen. Kjesten var efter knap et års ægteskab blevet enke, men den 16. december 1902 blev hun igen gift, denne gang med Jacob Rudolph fra Stevning og det er det bryllup der hentydes til i de næste linier.

"Vi modtog dit Brev, saa Jørgen og jeg gratulerer dig med din Mand, jeg haaber at du nu er lykkelig, thi nu har du faaet, hvad du altid har klaget over at savne, nemlig et eget Hjem. Gud give at du nu ikke maa faa flere Pligter end du let kan udføre. Gud give du har faaet en god Fader til dit Barn, thi det er der at Skoen trykker. Skøndt du har søgt at holde din Forlovelse hemmelig for os, saa har vi længe tænkt og gjættet det, omendskjøndt vi slet ikke hved om din Mand er gammel eller ung, høi eller lav, du har jo forresten aldrig omtalt ham. Jeg har skrevet 2 Breve og sendt Billeder til dine Forældre uden at have modtaget Svar, men nu undres jeg ikke derover, thi de er jo vist saa optaget af at faa ald den stads istand, saa der blive ingen Tid tilovers til at skrive i. Vi talte lidt om din Fader, det er da tungt at han blev saa tunghørig, det kunde da maaske have bleven bedre ved en Operation, men maaske han ikke var stærk nok til at gennemgaa det. Min Mand er vist saa rask som han nogensinde vil blive, men han kan næsten ingenting bestille, han sige selv, at han kan ikke arbejde for Føden, men saa længe jeg maa leve med ham, og blive rask, da kan han godt være fri.

Nyt ved jeg jo intet, og derfor vil jeg fortælle dig om Julen. Vi indbød 2 Brødre, C. Kloster og M. Kloster fra Løit. Da jeg havde malket gik jeg ind og fik Nadveren færdig, vi spiste tidligt, thi Jørgen gaa sædvanlig i Seng Kl. 7. Saa gik Johan i Kirke, Jeppe i Seng, de Fremmede Hjem, og jeg sad da ene Resten af Aftenen og faldt i Betragtning af

Forskellen paa Juleaften her og hjemme. Til dig, din Mand og din Søn, sende vi de bedste Hilsener og Ønske om megen Glæde og Lykke idet nye Aar, saavel som i eders Ægtestand."

Med et halvt års mellemrum døde de to brødre Jørgen og Christen Grau i 1904, Jørgen var den første som gik bort, det må være sket i juni måned, og på årets sidste dag døde Christen Grau i Brønd. Straks efter dette dødsfald er familien i Amerika blevet underrettet og allerede den 16. januar 1905 skriver Karen et brev til sin søster i Holmskov for at give udtryk for sin deltagelse:

"Idag fik jeg dit Brev, hvori jeg læser den store Sorg som adskillelsen volde naar man blive berøvet det bedste eie i Verden, men hvordan skal jeg vel trøste dig, hvad godt vilde een Draabe Vand gjøre, naar der ved Siden af var en stor Kilde. Lad os derfor Alle som trænge til Trøst ile til den store Kilde hvor der er nok at øse af. Ja, Guds Ord, Bøn og Troe de er de bedste Trøstere i Sorgen og Døden. Den sidste Nat Jørgen levede, da kom han i Tanker om hans Broder og bad mig hilse ham, og nu maatte han saa bort saa kort efter.

Min kjære Søster, lad os være glade fordi vi fik Lov til at være hos dem til det Sidste og gjøre alt saa godt for dem som vi formaaede, det maa jo have været Guds Villie og efter Menneskets Skjøn er det ogsaa det bedste, thi de var jo begge Svage, og hvem formaar selv at Kjende deres Ønske som os der ere blevne saa vante til dem og elskede dem, ikke engang Gode og tro Børn kan forstaa en gammel Mand saa godt som hans bedre Halvdeel. saa er der tillige mange andre Ting hvad vi bør være taknemlige for, vi har da nok at leve af, vi har gode og sunde Børn, og naar vi selv har Sundheden nogenlundes, saa er det jo en kort Stund før vores Liv ogsaa udslukkes, der er mange der er bange for at være i et Hus hvor der er een død, jeg slet ikke, naar alle mine Børn er borte saa er jeg ene om Natten, jeg gaar i Jørgens Sovekammer, og hvorhen jeg vende mine Øjne, saa jeg Erindinger fra ham, men kun gode Erindringer har jeg at tænke paa, thi vi levede saa godt og han var altid saa glad og taknemlig for hvad jeg gjorde, medens han var syg. Jeg har i nogen tid ventet efter Brev fra Eder, men nu har jeg jo faaet det sidste fra Christen.

Nu haabe jeg Kjære Søster at du vil vedblive at skrive til mig engang imellem, endskjønt jeg ved at du lide det ikke meget, men jeg er dog glad ved at høre hvordan det gaar dig.

En Kjærlig Hilsen fra din tro Søster,

Karn.

Nu sidde vi to Søstre Enke. Hils Søster Anne og ald din Familie."

Det sidste brev fra Amerika som vi har kendskab til, er skrevet allerede 19 dage efter det forrige, nemlig den 5. februar 1905, og her skriver Karen lidt om børnebørnene. På Als er en glædelig begivenhed i vente hos Karen's søsterdatter, Kjesten Rudolph, og i Californien har Frederik Greisbjerg, som i 1902 blev gift med Hermene Seiler, fået en søn:

"Du er nu vidst i fuld travl for din Datter og en lille, jeg haaber at det er godt overstaaet ved denne Tid. Jeg kan godt forstaa med hvilken Glæde du sysle omkring de smaa Børn, og din Mands Breve var altid fuld af Glæde over den lille Mads. (Clausen.) Af Hjertets Overflodighed tale Munden og det var da godt han fik den Glæde at see den lille Dattersøn inden han døde. Du kan tro jeg er ogsaa meget glad med den lille Frederik, men vi har alligevel ikke den Glæde at leve saadan imellem dem, og om jeg end gjorde, saa vilde jeg ikke blive betroet til at passe dem, thi her i Amerika skal de altid have en rigtig Sygepleierske, og der er saa mange Omstændigheder, at det vilde tage en lang Tid at fortælle dig det, saa jeg kunde Ønske at du og jeg kunne tale sammen, men det blive der nu ikke noget af.

Du skrive om Pengene, jeg kan godt forstaa at det har kostet meget, havde I Begravelsesgilde? Jeg har jo Erindring med Hensyn til Udgiftene, Jørgens Begravelse beløb sig til 160 Dollar, saa skulle jeg tage en Advokat for at faa Papiirene i Orden igjennem Gericht, det er just bleven færdig nu og koste snart 200 Dl., saa gav jeg foreringe til dem som havde hjulpet saa godt at passe Jørgen under hans Sygdom, dette kom omtrent til 20 Dol. saa du seer deraf at alting er meget bekostelig her. Jeg sidde nu og har det godt, men kan vistnok ikke leve af Pengene, men maa bestille lidt ved Siden af med Køer og Høns. Du synes maaske jeg kunde lige saagodt som du, beholde Gaarden og lade Drengene gjøre Arbeidet, men det lade sig ikke saa godt gjøre. Her og derhjemme er just som Nat imod Dag, det er min Mening."

Det var det sidste af de endnu bevarede breve fra Amerika, men der er fulgt mange andre som vi desværre ikke kender, jeg mindes at der af og til i 1930'erne er kommet brev fra Amerika, og i begyndelsen af den anden verdenskrig, da der endnu var forbindelse til den anden side af Atlanterhavet, kom der breve, påklæbet en etiket med hagekors samt påskriften "Geöffnet", det var den tyske censur som havde været i aktivitet. På et tidspunkt da Karen Grau endnu var levende, blev brevskrivningen overtaget af hendes datter Christina Cropper, og det var ogsaa hende som i de første efterkrigsår stod for at sende gavepakker her til Danmark, indeholdene ting som endnu ikke kunne fås her i landet.

Endnu et brev fra Karen skal citeres, det er ikke sendt til familien i Holmskov, men til Karen's søn Frederik og svigerdatteren Hermene i anledning af at de har fået en søn, Fred.

Dette brev opbevares hos familien i Amerika, hvor fra jeg har fået en kopi.

"Salinas d. 20. Nov. 1903.

Kjære Søn og Svigerdatter.

Da det er lidt kommer vi sjælden til Salinas og først i dag fik jeg dit Kort og Brev, og jeg vil ønske Eder megen Lykke med Eders Søn, tillige sende Papa de bedste Hilsener til Eder, han er meget glad naar du skriver Hilsen til ham. Du skriver at I var stolte, men find et andet Navn for Eders Følelser. Der er mange der har fortalt mig, at jeg kunde være stolt af dig, men det har aldrig været i mine Tanker, men jeg har mange Gange opsendt min Tak til Herren naar det har gaaet dig godt.

Din Søn er født just i den samme Stund som du selv, jeg synes heller ikke det er for dyrt hvad du skal betale naar vi tænke at vi er i Amerika, men da du selv blev født kostede det hele 10 ??, saa skiftede Moder og din Fader til at passe mig, og du blev en god lille Søn, thi hvo som elsker sin Søn, tugter ham tidlig.

Papa føler temmelig godt naar han sidder i Stolen, men han faar saadan for at gaa herfra og ind til Sengen at han taber Veiret og bliver helt viid i Ansigtet, til andre Tider kan han kjøre til Byen og ned til Theodor, det er hans meste Udflugt.

Det gjør ikke noget til mig, men jeg synes det er sært at Mrs. Exvald er saadan tilbage med at betale, da hendes Mand faar saa stor en løn. Jeg er glad for at vi har det bedre. Naar Papa behøver noget Extra saasom Viin, Øl, da kan vi kjøbe og betale strax, og det alene fordi vi sparede da vi var unge og raske.

Nu til Slutning ønsker jeg at disse Linier maa træffe Eder alle 3 i Familien ved god Sundhed og Glæde.

Din tro Moder Karn J. Grau".

Efterskrift.

Efter sin mands død i 1904 levede Karen Grau som enke i 42 år, og døde den 20. september 1946, 95 år gammel.

Frederik Greisbjerg blev i 1902 gift med Hermene Seiler fra San Francisco. I ægteskabet blev født 4 børn, 1 dreng og 3 piger. Frederik døde den 16. august 1931, 57 år gammel.

Johan Grau blev i 1916 gift med Grace Journe. Det vides ikke hvornår han er død.

Jeppe Grau blev gift i 1915 med Bessie Beaton fra Minnesota.

I ægteskabet blev født en datter, Margaret Grau.

Jeppe døde 30. august 1930, 43 år gammel.

Christina Anita Grau blev i 1915 gift med John Cropper fra Winnipeg, Canada.

De fik 3 piger, Anita, Alma og Alice.

Christina Cropper overlevede sin tvillingbror i 51 år, hun døde som 93-årig den 27. januar 1981.

